

Botanické zahrady České republiky

Botanická zahrada je odborné pracoviště se sbírkami živých rostlin, které slouží k prezentaci, výuce, výzkumu nebo uchování genofondu rostlin (nejen ve formě semen nebo jiných diaspor). Rostliny zde nemají funkci pouze okrasnou a nepěstují se za účelem zisku. Evidované sbírky spravují odborníci a ze strany zřizovatele musí být zajištěna jejich kontinuita. Takto ve zkrácené podobě definují botanickou zahradu stanovy Unie botanických zahrad ČR, která vznikla v r. 2005 a dobrovolně se v ní sdružuje 32 botanických zahrad a arboret u nás (www.ubzcr.cz).

V našich zahradách se pěstují botanické druhy domácí květeny i ty cizokrajné, a to jak zástupci mírného pásu celého světa, tak druhy subtropické a tropické ve sklenících. Některé specializované zahrady nebo sbírky se zaměřují na pěstování užitkových druhů a šlechtěných odrůd okrasných rostlin a léčivých bylin. Větší zahrady a parky zase vytvářejí sbírky a pěstují hlavně dřeviny – v tom případě jde o arboreta nebo dendrologické zahrady. Většina pracovišť však má sbírky smíšené. V několika případech je propojena zoologická zahrada s botanickou expozicí.

Genofond domácích kulturních užitkových rostlin se uchovává podle Národního programu konzervace a využívání genetických zdrojů rostlin a agro-biodiverzity pod vedením Ministerstva zemědělství hlavně

ve šlechtitelských stanicích nebo zemědělských výzkumných ústavech. V posledních desetiletích začaly z iniciativy různých občanských sdružení vznikat sady krajových odrůd, které se snaží zachovat genofond ovocných dřevin pěstovaných od pradávna v daném území. Různé expoziční nebo výukové minizahrady a speciální sbírky vznikají a zase zanikají podle nadšení svých zakladatelů a provozovatelů u různých základních a středních škol, informačních center chráněných území, zájmových středisek amatérských přírodovědců a nevládních organizací nebo na soukromých pozemcích či ve sklenících jednotlivých vlastníků-nadšenců. Zařízení jmenovaná v tomto odstavci se nepovažují za typické botanické zahrady.

Pro botanické zahrady neexistuje v naší republice žádná speciální legislativa: botanická zahrada jako instituce není nijak zákonně definována (na rozdíl od zoologických zahrad). Provozovatelé zahrad a sbírek musejí ale dodržovat všechny platné zákony, které se jejich činnosti dotýkají, i když prvotně byly schváleny např. pro obecnou ochranu druhů (červené seznamy, evropsky významné druhy podle programu Natura 2000) či obchodování s nimi (druhy ze seznamu CITES), jsou „šité na míru“ ochraně přírody *in situ* (zákony o ochraně přírody), obcím (kácení dřevin mimo les), velkopěstitelům rostlin (povolené postřiky)

nebo policejní kontrole toxikománií (kaktusy s halucinogenními účinky).

Botanických zahrad (BZ) a arboret máme v České republice přes 40, s různými zřizovateli. Podrobné informace o většině z nich najdete v knize Průvodce Botanické zahrady a arboreta České republiky, kterou v r. 2010 vydala Unie botanických zahrad ČR v Nakladatelství Academia.

● **Vysoké školy:** čtyři klasické univerzitní botanické zahrady přírodovědeckých fakult (UK v Praze, MU v Brně, UP v Olomouci, OU v Ostravě), arboreta (MENDELU v Brně, Křtinách a v Řícmanicích, ČZU v Kostelci nad Černými lesy), dvě zahrady léčivých rostlin (LF MU v Brně, FaF UK v Hradci Králové) a sbírka tropických a subtropických rostlin (ITS ČZU v Praze).

● **Střední školy zahradnické, zemědělské nebo lesnické:** Benešov, Dalovice, Děčín – Libverda, Hranice, Kopidlno, Mělník, Písek, Praha – Malešice, Rakovník, Šluknov, Tábor.

● **Města:** BZ Liberec, Flora Olomouc, Zoo Ostrava, Arboretum Sofronka Plzeň, Zoo a BZ Plzeň, BZ Praha – Troja, BZ Prostějov, Arboretum Semetín Vsetín, BZ Teplice, Zoo a zámek Zlín – Lešná.

● **Výzkumné ústavy a muzea:** Arboretum Nový Dvůr u Opavy, Dendrologická zahrada VÚKOZ Průhonice, Botanický ústav AV ČR, v. v. i. (Průhonice a Třeboň).

● **Ostatní:** Arboretum Bílá Lhota, Arboretum Bukovina na Hrubé Skále, Americká zahrada Chudenice, Park sanatoria Jablunkov, BZ Štramberský, Arboretum Žampach, BZ Prášíly.

Za nejstarší se považuje Botanická zahrada PřF UK v Praze (založená r. 1775), která byla ale z původního místa na Smíchovské přestěhována kvůli povodni v r. 1890 na současnou adresu v ulici Na Slupi. Nejstarší na původním místě je Botanická zahrada VOŠ a SZeŠ v Táboře, založená r. 1866. Naopak jedna z nejmladších botanických zahrad se buduje v Prášílech na Šumavě.

Pavel Poc

Z Evropského parlamentu k výročí České botanické společnosti

Ochrana přírody a životního prostředí stojí v evropské agendě hodně vysoko. O tomto tématu se mluví, píše a našťástí – na rozdíl od českého parlamentu – občas pozitivně koná. Specializace je ale nutná, takže se hlavně dál zabývám invazními nepůvodními druhy. Mohu tak využít 20 let praxe a zkušeností. Chystá se celoevropská legislativa a chtěl bych, aby byla účinná a efektivní. Lze říci, že mne v širším rámci velmi trápí úbytek biodiverzity. Není to tak dávno, co se prokázalo, že strategie Evropské komise, jak zastavit úbytek biologické rozmanitosti do r. 2010, selhala a už se objevil další podrobný plán, tentokrát do r. 2020.

Přitom i sama Evropská komise vnímá vážnost situace a přiznává, že „současné tempo vymírání druhů nelze k ničemu přirovnat.“ Druhy prý ubývají až 1 000× rychleji, než je přirozené, a to hlavně kvůli činnosti člověka. Komise proto navrhla důslednou aplikaci existujících právních předpisů, zachování a posilování ekosystémů, zajištění udržitelného zemědělství, lesnictví a rybolovu a boj proti nepůvodním invazním druhům. Je to správná cesta?

Místo abychom hledali příčiny u sebe, vyzýváme k dodržování zákonů, které jsme měli aplikovat už dávno. Abychom utišili svědomí, zvyšujeme příspěvky EU ke globálním opatřením. Jenže v tom problém není.

Ekosystémy slábnou proto, že naší modlou je růst a měřítkem růst dalšího růstu.

Nedávno jsme v Evropském parlamentu schvalovali zprávu o biologické rozmanitosti. Došli jsme k závěru, že biodiverzita musí být prioritou ve všech oblastech: od zemědělské politiky přes politiku soudržnosti až po dopravní. Bez toho zůstaneme u prázdných slov. A v r. 2020 možná zjistíme, jak další grandiózní strategie selhala.

Nemyslím, že je nutné vzdávat se civilizace, postačí, když si lidstvo konečně uvědomí, že je součástí přírody, a není ve vztahu s ní vzájemným nepřitelem. A právě takové organizace, jako je Česká botanická společnost, nám mohou zajistit potřebnou míru „procitnutí“. Mají tradici, znalosti a zkušenosti, možnost dlouhodobě srovnávat a díky tomu rozpoznávat probíhající změny i jejich rychlost a chápat souvislosti a důsledky. Vyplatí se sledovat, ale i řídit se poznatky, které nám věda předkládá.

P. Poc je absolventem PřF UK v Praze, poslancem Evropského parlamentu, členem Výboru pro životní prostředí, veřejné zdraví a bezpečnost potravin a také sponzorem oslav 100. výročí ČBS